

Школьны перфарманс 1930-х гадоў. Вучанцы прыватнай украінскай школы імя Аляксы Старажэнкі ў Берасці сталі ў форме «Трызуба»

Фот. з архіва І. І. РЫБАКІ, А. С. АНДРЭЙ ГАРБАЧОЎ

Брэсцкі мір, суп з бычыных хвастоў і таямнічы Воран

Гід па ўкраінскіх мясцінах Брэста

У інтэрнэце з'явіўся гід па мясцінах, звязаных з гісторыяй украінцаў у горадзе над Бугам. Яго цікавосткі пераказвае **Паўліна Скурко**.

На пешаходнай вуліцы Савецкай у Берасці над аркай дома №104 захаваўся рэльеф «в 1929 р». Што

за «р» такое? «Р» азначае «рік», «год» па-ўкраінску — мясцовы жыхар так абазначыў шчаслівы для сябе момант будоўлі. Такіх мілых слядоў мінулага разнамоўя ў гарадах Беларусі засталася зусім мала. Пад гэтай аркай і нарадзілася ідэя гіда. Цяпер ён налічвае 80 пунктаў.

Вуліца Савецкая: украінцы і яўрэі

У канцы 1920-х гарадскія ўказы, аб'явы і распараджэнні выходзілі ў Берасці не толькі на дзяржаўнай польскай мове, але і па-ўкраінску. Гэтага дамаглася партыя «СельРоб» (Украінскае сялянска-работніцкае сацыялістычнае аб'яднанне), якая

Берасце і Брэст

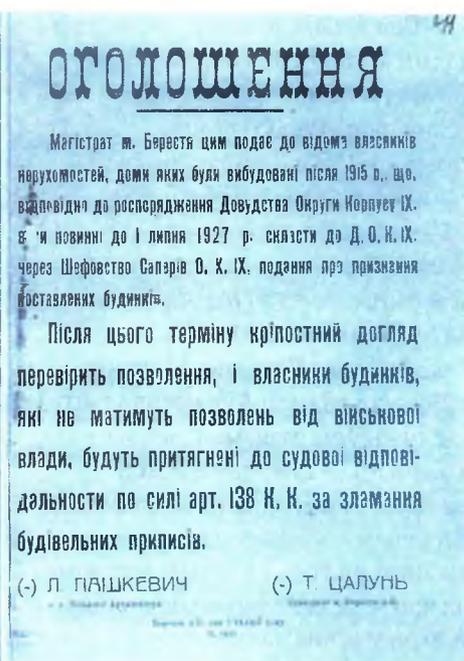
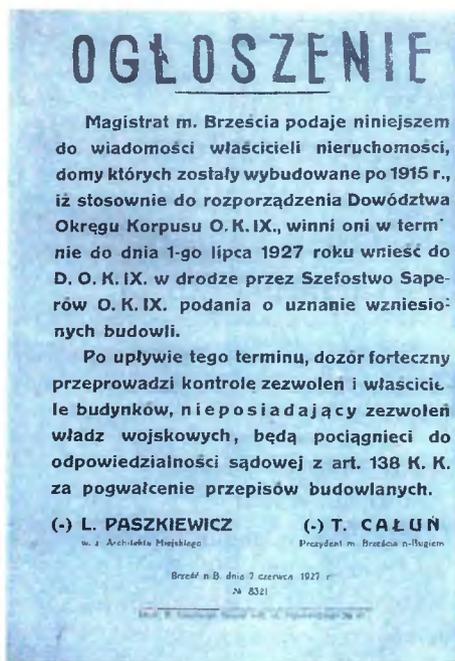
Менск і Мінск, Горадня і Гродна, так і Берасце і Брэст. Традыцыйная мясцовая назва горада — Берасць (Бэрэсть), Берасце (Бэрэстя). Брэст, як і Мінск, Гродна — гэта польскія версіі назваў, якія ў такім варыянце ўвайшлі ў рускую мову пасля далучэння Рэчы Паспалітай. Па-беларуску ў афіцыйнай мове ўжываецца «Брэст», але многія аддаюць перавагу спрадвечнай форме «Берасць» («Берасце»).

карысталася ў рэгіёне вялікай папулярнасцю. Аднаго з яе лідараў, Івана Парэнюка, берасцейцы выбралі дэпутатам гарадской рады, і ён змог дамовіцца з большасцю прагаласаваць за такое рашэнне. Прытым большасць рады тады складалі яўрэі.

У міжваенны час украінцы і яўрэі Берасця не раз выступалі адзіным фронтам у апазіцыі да польскіх уладаў. Так, Абрам і Майсей Сарверы, уладальнікі Тэатра Сарвера (Свярдлова, 4),

Вуліца Савецкая, 104 у Берасці. Звярніце увагу на надпіс над аркай. «в 1929 р», дзе «р» значыць «року» — «годзе» па-беларуску.

Аб'явы магістрата павінны выходзіць і па-польску, і па-ўкраінску, і пастанавіла гарадская рада Берасця ў 1927 годзе (на фота адна з такіх аб'яў). Прэзідэнт Берасця спярша не пагадзіўся, і радным давялося шукаць праўды ў ваяводы. Цікава, што і прэзідэнт горада Леапольд Дмоўскі, і радны Іван Парэнюк, які ініцыяваў галасаванне, жылі побач — на вуліцы Широкай, цяпер гэта бульвар Касманаўтаў.

давалі сваю сцэну мясцовым украінцам для імпрэз. На гэтай сцэне выступаў і Васіль Аўраменка — балетмайстар, які ўзвёў украінскі танец у ранг сусветнага мастацтва. Ён паказаў у Берасці майстар-клас, балет і канцэрт украінскіх танцаў у суправаджэнні хору «Просвіты» (гэта папулярная ў тагачаснай Заходняй Украіне ўкраінская культурна-асветніцкая арганізацыя мела шматлікія аддзелы і на Берасцейшчыне).

Берасцейскія яўрэі паўплывалі і на лёс самога Аўраменкі. Па адрасе Савецкая, 101 знаходзіцца найстарэйшая з дзейных аптэк горада. Будынак у стылі мадэрн праектаваў архітэктар Саламон Грынберг для жонкі (дарэчы, Фаня Грынберг стала першай жанчынай-правізарам, што выпусцілася з Кіеўскага

ўніверсітэта). А будавалі яго ўкраінцы з Запарожскай дывізіі арміі УНР, у тым ліку і балетмайстар Аўраменка. Гэта быў адзін з першых у горадзе будынкаў такой вышынi (да Першай сусветнай дазвалялася ўзводзіць толькі на два паверхі, каб у выпадку чаго цяжэй было абстрэльваць крэпасць). ▶

Да Першай сусветнай у Берасці дазвалялася будаваць дамы толькі на два паверхі, каб у выпадку чаго цяжэй было абстрэльваць крэпасць

► Рэч у тым, што пасля падпісання ў 1921-м Рыжскага дагавора паміж Польшчай і Савецкай Расіяй воіны арміі УНР былі змешчаныя ў спецыяльныя лагеры ў Польшчы. Ім дазвалялі выязджаць адтуль толькі на працу. Таму яны ахвотна наймаліся на будаўніцтва, у тым ліку ў разбуранае Берасце. Менавіта ў Берасці афіцэр Аўраменка і яго саслужыўцы атрымалі дакументы, а значыць — свабоду ездзіць па краіне і выязджаць за мяжу. Ён успамінаў, што купілі адзін касцюм на ўсіх, і ў гэтым касцюме па чарзе хадзілі фатаграфавалі. А атрымаўшы дакументы, на радасцях танцавалі гапака.

Купілі адзін касцюм на ўсіх, і ў гэтым касцюме па чарзе хадзілі фатаграфавалі

На школы збіралі калядаваннем

Знакавы будынак — дом на Пушкінскай, 102. Тут у 1920–1930-я гады дзейнічала чатырохкласная прыватная ўкраінская школа імя Алексы

Берасцейшчына і ўкраінскасць

Так, як Вільня была цэнтрам беларускага, літоўскага, польскага і яўрэйскага рухаў адначасова, так і Берасце было горадам многіх культур. У XIX–XX стагоддзях дзейнасць структур украінскага руху была ў гэтым краі вельмі заўважнай. Тут дзейнічалі ўкраінскія палітычныя партыі, грамадскія арганізацыі, жылі шматлікія ўкраінскія дзеячы культуры.

Старажэнкі. Дом належаў бацькам аднаго з вучняў, і сям'я ахвяравала яго пад шкoлку. Гэта была ў той час адзіная прыватная ўкраінская школа за межамі «ўкраінскага П'емонта» — Усходняй Галіччыны з цэнтрам у Львове.

Заняткі праводзіліся ў дзве змены. Колькасць навучэнцаў з году ў год вагалася ад 35 да 80.

Васіль Аўраменка выступаў з украінскімі танцамі нават у Белым доме і нью-ёркскай Метраполітэн-оперы. «Падчас яго танца людзі ўпадалі ў экстаз. Яны адчувалі, што дзеецца цуд». За акіянам канцэрты Аўраменкі маглі наведаць і тыя самыя Грынбергі, якім калісьці, у мінулым жыцці, ён будаваў **дом з аптэкай (на фота)**. Сям'я цудам перажыла Халакост, а пасля вайны адразу выехала ў Амерыку.

Цяпер у доме на Пушкінскай, 102 жывуць людзі, а 90 гадоў таму была школа. Украінцы Львоўшчыны прывозілі настаўнікам і вучням літаратуру па Бугу, чаўнамі, каб не мець спраў з паліцыяй. Старыя здымкі школы зберагла ўнучка апошняй дырэктаркі.

ФОТА З СЕМЬОНА АРХІВА АЛЕКСАНДРА ГАРБАЧОВА

ФОТА З СЕМЬОНА АРХІВА АЛЕКСАНДРА ГАРБАЧОВА

Украінская супольнасць паспрабавала адкрыць і гімназію, але не ўдалося. Таму пасля чатырох класаў вучні ішлі ў польскія або, часцей, у прыватную рускую гімназію Берасця (цяпер будынак па Куйбышава, 11).

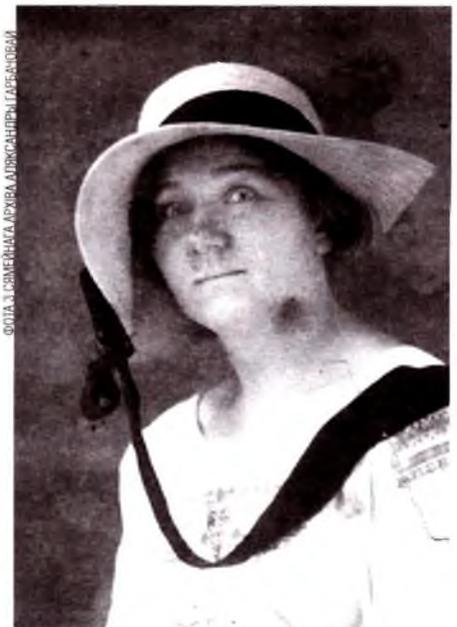
«Уладальнік рэстарана ў Берасці ахвотна даў 50 злотых, але з просьбай, каб яго імя не было абнародавана»

Крыніцай фінансавання школы былі бацькоўскія ўнёскі і ахвяраванні дэпутатаў сейма ды сенатараў. Сёе-тое прыносілі спектаклі ды калядаванне. «Былі ахвяраванні ад прыватных асоб, — успамінаў адзін з лідараў міжваеннага ўкраінскага жыцця ў Берасці Васіль Дмытрыюк. — Адзін пан, уладальнік рэстарана ў Берасці, ахвотна даў 50 злотых, але з просьбай, каб яго імя не было абнародавана».

За гады існавання школы змянілася тры дырэктары. Апошнім быў Паўло Артэмюк, будучы епіскап Украінскай аўтакефальнай праваслаўнай царквы Платон, якога летам 1934 года проста з дырэктарскага крэсла звелі ў канцлагер у Бярозе-Картузскай. Пасля яго в. а. дырэктарка стала Лідзія Гарбачова. Актыўная феміністка,

яна брала ўдзел у Сусветным украінскім жаночым кангрэсе і нават напісала «Азбуку жаночага руху», якая выйшла друкам у 1937 годзе. «Пра якую свабоду можа думаць жанчына, калі яна сама рабыня ў сваім доме? — піша Гарбачова. — А адкуль прыйдзе мудрасць народу, калі палова народу (жанчыны) цёмная і неадкаваная? Хіба невук можа выхаваць, даць асвету іншым? Таму якія жанчыны — такі і народ!» — мудра адзначае Гарбачова.

Дырэктарка яшчэ паспела звязіць вучняў на экскурсію ў Львоў, а пасля польская ▶

ФОТА З СЕМЬОНА АРХІВА АЛЕКСАНДРА ГАРБАЧОВА

Феміністка Лідзія Гарбачова, апошняя кіраўніца прыватнай украінскай школы, жыла ў доме па Куйбышава, 10.

► ўлада закрыла школы. Але яна праіснавала 10 гадоў, і гэта пры пастаяннай канкурэнцыі з бясплатнымі польскімі школамі.

Летам 1934 года дырэктара ўкраінскай школы проста з кабінета звезлі ў канцлагер у Бярозе-Картузскай

Банк і кааператывы

Пры аўтарытарным польскім рэжыме, калі многія праявы культуры і палітыкі былі пад забаронай, асноўнай сферай нацыянальнага жыцця стала эканамічная — кааператывы. Гэта недаацэненая частка гісторыі.

Сяляне, аб'яднаныя ў кааператывы, бралі крэдыты, куплялі інвентар. Частка

У 1920–1930-я гады ў сціплым зялёным дамку на вуліцы 17 Верасня, 39 размяшчаўся **Украінбанк**, які спецыялізаваўся на абслугоўванні сялян-кааператараў. Цяпер будынак на рэстаўрацыі.

прыбыткаў ішла на культурную справу ў іх вёсках. У перыяд росквіту ва ўкраінскія кааператывы на Берасцейшчыне ўваходзілі 3,8 тысячы чалавек.

Пасля кааператыўных курсаў селянін становіўся іншым чалавекам: ён не проста багацеў, а пачынаў па-новаму мысліць, успрымаў сябе гаспадаром і часткай сеткі.

Сяляне з-пад Берасця — слухачы курсаў кааперацыі. Курсы праходзілі на месцы сучаснага ЦУМа.

WIKIMEDIA COMMONS - ЧАХОВІЧ УПАДЗІСТАН

WIKIMEDIA COMMONS

Псеўданім Воран

На другім паверсе дома па Пушкінскай, 35, насупраць цэнтральнага рынку, у 1942–1943 гадах была яўка Арганізацыі ўкраінскіх нацыяналістаў, што змагалася і супраць нацыстаў, і супраць саветаў. Ячэйку ўзначальваў чалавек пад псеўданімам Воран.

Мікола Казлоўскі, вучань украінскай Тэхнічнай школы (цяпер на тым месцы каледж і ліцэй чыгуначнага транспарту на Папаніна, 4), атрымліваў тут украінскую літаратуру, якую спрабаваў распаўсюджваць у горадзе і наваколлі. А хаваў яе пад страхой. Ён пазбег расстрэлу, бо гестапа не знайшло яго надзейную схованку.

Непадалёк, на скрыжаванні Гогаля і Савецкай, у часы акупацыі дзейнічаў Клуб украінскай моладзі, а пры ім — украінскае падполле. Як успамінала ў 1990-я кіраўніца клуба, піяністка

Наталля Шыйко (у пачатку вайны ёй было 21), «прыйшлі хлопцы і казалі: Наталка, ты грай, а мы будзем рабіць тое, што трэба». Адным з членаў падполля быў берасцеец Дымитро Лівай. Ён уцёк ад гестапа і перайшоў на нелегальнае становішча — стаў заўгасам партызанскага атрада УПА «Помста Палесся», які здзейсніў адну з самых удалых аперацый украінскіх паўстанцаў: вясной 1943 года на дарозе Ковель – Роўна быў забіты нямецкі генерал, шэф спецадзелаў СА Віктар Люцэ.

У канцы жыцця Лівай жыў у доўгім доме з блакітнымі балконамі па Маскоўскай, 340. Гэта быў чалавек з традыцыямі: кожную вечарыну ён пачынаў з песні «Реве та стогне Дніпр шырокі», як тое было ў яго партызанскім атрадзе.

Мадэрнісцкія сядзібы

Фішка Берасця — яшчэ і дыхтоўныя міжваенныя сядзібы ў стылі канструктывізму.

У вайну ў гэтым дамку з дыхтоўнай аркай была канспіратыўная кватэра УПА.

ФОТА ТОМЫ БАБОНЫ

Сапраўдным грамадскім цэнтрам быў двухпавярховы дамок па Гогаля, 19. Тут жыў Васіль Дымитрыок — вядомы лекар, які працаваў у некалькіх бальніцах Берасця, у прыватнасці ў сучаснай бальніцы №1 на Граеўцы.

Сын селяніна з-пад Берасця (ягоная радзіма — Кастамлоты на левым беразе Буга, цяпер

Гэты мілы дамок ледзь не ўзарваў польскі падпаручнік, якога раскватаравалі да Дымитрыюкоў у 1920 годзе. Аднойчы ноччу ад свечкі загарэўся яго чамадан, агонь пайшоў па падлозе і ўжо падабраўся да пачка гранат, які падпаручнік трымаў у сябе. На шчасце, гаспадары своечасова прачнуліся.

у Польшчы) Васіль Дымитрыок стаў не толькі доктарам, але і палітыкам: у 1922 годзе ён атрымаў мандат дэпутата ў польскім сейм ад Берасцейшчыны.

Жонка Васіля Дымитрыюка Аляксандра была праваслаўнай актывісткай і першай кіраўніцай берасцейскага Саюза украінцаў. Яе браты Васіль і Уладзімір Крыніцкія, вядомыя адвакаты, жылі побач, на плошчы Свабоды, 3, цяпер там паліклініка. Крыніцкія абаранялі ў польскім судзе шматлікіх палітычных актывістаў, у прыватнасці членаў Кампартыі Заходняй Беларусі.

У 1940 годзе братоў як кіраўнікоў «Просвіты» ▶

Меню украінскіх вечарынак

Неякі час на Гогаля, 19 жыла і сям'я Голадаў, якая пасля пераехала ў прасторны дом у прыгарадным Адамкове, на вуліцу Вясёлюю. У іх збіраўся сапраўдны салон. Гасцей прымала Алена Голад, выкладчыца танцаў і знаная кулінарка. Яна дасылала рэцэпты ў львоўскі часопіс інтэлектуальных жанчын «Нова хата» — так яны захаваліся. Варэнікі з тварагом з грачанай мукі, ральмопсы — рулецікі марынаванага селядца з начынкай з цыбулі, морквы ды смажаных памідораў, цяляціна з ячна-карнішоннай начынкаю і торт з каштанаў — меню украінскіх вечарынак Берасця ў міжваенны час.

ФОТА ТЫМ ОРА КУЦУРЫНЦЫЧКА

► і Украінбанка арыштавала НКВД. Іх сем'і выслалі, а Васіль і Уладзімір, якім было 52 і 57 гадоў, апынуліся ў турме. 22 чэрвеня 1941 года ахова разбеглася, і людзі выйшлі на свабоду. А праз паўтара года браты трапілі ўжо ў нямецкую турму. Яны выжылі, і ў 1944-м змаглі выехаць у Польшчу.

Украінскі камітэт

Украінскі камітэт у час вайны знаходзіўся па Камсамольскай, 30. Члены камітэта займаліся справамі пачатковых школ, курыравалі Рамесную і Тэхнічную школы, спрабавалі дамагчыся ўкраінізацыі царквы...

Пры гэтым любыя палітычныя арганізацыі былі пад забаронай. За сувязь з украінскім падполлем каралі расстрэлам.

Быў такі Леанід Перавартайла. Украінец-усходнік, у 1939-м яго сям'я прыехала ў Берасце з Канатопа на Сумшчыне. У 1941 годзе ён прасякнуўся ідэяй адраджэння ўкраінскай дзяржавы.

Стары берасцейскі рэцэпт: смажаніна з бураком

2 кг выразкі прырумяніць, падліць вады і тушыць, як звычайную смажаніну. Калі памякчэе, пасаліць, засыпаць лыжку мукі, пакласці 4 чырвоныя буракі, асобна звараныя, рэзаныя кубікам, і 0,5 кг сушаных сліў. Заліць шклянкай смятаны, яшчэ раз давесці да кіпення і падаць. Смажаніна павінна мець шмат падліўкі і быць чырвонай.

Тут, на плошчы Свабоды, 3, жылі адвакаты браты Крыніцкія. Спакойнымі, прязнымі і бяскрыўнымі называе іх колішні настояцель Свята-Мікалаеўскай царквы Мітрафан Зноска (а ён быў чалавекам скептычным, мала хто мог атрымаць ад яго такую характарыстыку).

Устанавіў сувязь з аўнаўскім падполлем, распаўсюджваў улёткі. Немцы яго арыштавалі і забілі, а цела павесілі ў памяшканні Украінскага камітэта. Гэта быў знак мясцовым украінцам: вось, глядзіце, што бывае з тымі, хто ідзе супраць немцаў.

Крэпасць

Гід па Брэсцкай крэпасці налічвае 12 пунктаў. Крэпасць збудаваная на месцы старога горада. Там ёсць унікальны музей, дзе археолагі раскапалі тры вуліцы, 220 пабудоў XIII стагоддзя, часоў Галіцка-Валынскага княства. У Беларусі мала вядома, што і яно разам з Полацкім і Тураўскім з'яўляецца часткай нашай старажытнай гісторыі.

Галіцка-валынскі князь Уладзімір Васількавіч стаў самым значным кіраўніком Берасця за ўсю гісторыю. Ён пабудоваў не толькі Камянецкую вежу на мяжы з Вялікім Княствам Літоўскім, але і вежу ў Берасці (побач з музеем), і першы берасцейскі каменны храм.

Летапісец паказаў яго суперменам: «лицем красен, рукы же име красны и ногы» — з прыгожым тварам,

рукамі, нагамі... Праўда, даў і рэалістычныя дэталі: нізкі голас і тоўстая ніжняя губа. Князь пражыў усяго 40 гадоў і памёр ад раку ніжняй сківіцы і гартані.

Украінская праваслаўная царква абвясціла яго святым блаверным князем. Ініцыятарам кананізацыі выступіў наш зямляк, берасцейскі ўкраінец Георгій Мусевіч, чэмпіён Беларусі па плаванні і заслужаны трэнер.

Тут у час апошняй вайны размяшчаўся Украінскі камітэт. У 1943–1944 гадах у гітлераўскіх турмах загінулі два яго старшыні і шматлікія ўкраінскія дзеячы. Мала хто з украінскіх актывістаў перажыў нацысцкую акупацыю.

Крэпасць — яшчэ і месца стварэння Грэка-каталіцкай царквы. Побач са скульптурнай кампазіцыяй «Смага» ў 1596 годзе прайшоў сабор, які зацвердзіў унію Праваслаўнай і Каталіцкай царкваў Рэчы Паспалітай. А яшчэ тут, пры Свята-Мікалаеўскай царкве, настаўнік са Львова Лаўрэнцій Зізаний напісаў знакавыя кнігі: першы царкоўна-славянскі буквар і першы слоўнік з перакладам царкоўна-славянскіх слоў на мову «рускую», гэта значыць беларускую і ўкраінскую (нашы мовы і цяпер маюць 80% агульнай лексікі, а ў XVI стагоддзі яе было больш). Кнігі выйшлі ў Вільні ў 1596 годзе.

У крэпасці месцілася і турма, у якой пры Польшчы адбываў пажыццёвае зняволенне Сцяпан Бандэра. «Брыгткі» — у мурах былога манастыра ордэна брыгтак — сучаснікі жартам называлі «элітным курортам для вельмі важных персон».

Бандэра і іншыя зняволеныя ўцяклі 13 верасня 1939 года, калі пасля чатырохдзённай абароны ад нямецкіх войскаў палякі пакінулі ўмацаванні. Будынак былога манастыра, ацалелы ў вайну, быў падарваны ў 1955 годзе.

Цяпер большую частку тэрыторыі старога горада займае

Гід «Брэсцкая крэпасць: украінскія гісторыі» можна знайсці на сайце izi.travel або па QR-кодзе:

велічны мемарыял савецкіх абаронцаў крэпасці ў 1941-м.

Берасцейскі мір

Крэпасць — гэта і Берасцейскі мір 1918 года, падпісаны ў Белым палацы. На жаль, ад палаца засталіся толькі руіны, ён быў разабраны падчас пабудовы мемарыяла.

Гэты мір азначаў прызнанне Украінскай Народнай Рэспублікі вялікімі дзяржавамі, яна была адным з бакоў на перамовах. У гонар 75-годдзя Берасцейскага міру ў Кіеве назвалі станцыю метро — «Берестейська».

Цікава, што пры пасярэдніцтве УНР на перамовах трапілі і дзеячы БНР. Украінцы запрасілі паняволеныя народы імперыі ўзяць удзел у перамовах у складзе іх дэлегацыі. І беларусы даслалі Янку Сераду ды Сымона Рак-Міхайлоўскага. Апошні вядомы як аўтар музыкі да песні «Зорка Венера».

З мілага: захавалася меню вячэры ў дзень падпісання міру. На закуску дэлегатам падавалі халодны паштэт з печані з маслам і падсмажаным хлебам, потым суп з бычыным хвостом, на другое яечню з вяршковым соусам і запечаную гуску з чырвонай капустай і бульбай. На салодкае — шчарбет, каву і торт.

Калі УНР прайграла вайну бальшавікам, воіны арміі УНР аказаліся ў бязвыхадным становішчы. У савецкай Украіне іх чакала турма ці расстрэл. І Польшча дазволіла ім перайсці мяжу ды пасяліцца на польскай

Паэт і чэкіст Дмітро Фалькiўскі быў адным з першых расстраляных у перыяд сталінскіх рэпрэсій.

тэрыторыі. Так 41 тысяча чалавек, эліта ўкраінскага грамадства, апынулася на эміграцыі. Лагер для інтэрнаваных стральцоў УНР размясцілі ў Берасці, магілы памерлых у той час можна пабачыць на Гарнізонных могілках.

Атрымаўшы дакументы, многія эмігранты з УНР пасяліліся ў Берасці.

Два класікі: чэкіст і паляўнічы

З Берасцем звязаныя і два ўкраінскія класікі. Паэзію Дмытра Фалькiўскага вывучаюць ва ўкраінскай школе, называюць адным з найлепшых баталістаў і экспрэсіяністаў. Але на радзіме яго найперш ведаюць па вершы «Очерет мені був за колыску», які стаў народным рамансам:

Очерет мені був за колыску;
В болотах я родився і зріс.
Я люблю свою хату польську...
Я люблю свій зажурений ліс... ▶

► **Що там тропікі, што там пампасі? —**
Загляніть-но у пуцу до нас!..
Я оддав би за неі одразу
І Тібет, і Урал, і Кавказ...

Сялянскі сын з-пад Кобрына
Дмытро Ляўчук — гэта сапраўднае
прозвішча пісьменніка — перад
Першай сусветнай скончыў
берасцейскую гімназію (цяпер тут
філфак БрДУ на вул. Міцкевіча,
28). У 1918 годзе пасля курсаў
україназнаўства (яны праходзілі
ў Белым палацы) працаваў
настаўнікам у родным сяле Вялікія
Лепясы. Калі прыйшлі польскія
войскі, ён сышоў у партызаны,
адступіў разам з бальшавікамі
і тры гады адслужыў у мінскай ЧК.

Пасля Ляўчук пераехаў
з Мінска ў Кіеў і ўзяў

Мазаіка гаворак Берасцейшчыны

Для большасці берасцейскіх
гаворак уласцівая такая яркая рыса
ўкраінскай мовы, як ікавізм: на «кот»
тут кажуць «кіт», соль — «сіль», лес
тут «ліс».

А ёсць на Берасцейшчыне
і асаблівыя гаворкі. Сустракаюцца
рысы, характэрныя для Карпат
ці Балкан, іх перадае «дражнілка»:
«Закрый двари, вітар дма» («Зачыні
дзверы, вецер дзьме»). Магчыма,
гэта сёлы, дзе ў прадаўніа часы
перасяліліся людзі з Карпат.

Адметная асаблівасць іншых
гаворак — «еканне»: «Жэба в ёмці
еблачко качела, зеть на жебу
наступив — жеба чэвкнула» («Жаба
ў ямцы яблычак качала, зяць на жабу
наступіў — жаба чаўкнула»).

Яшчэ ёсць астраўкі гаворак
з «уканнем»: «Муй кут скочив на
плут» («Мой кот скокнуў на плот»).
Так гавораць не толькі пад Берасцем,
але і ў Бярозаўскім, Пінскім раёнах,
на частцы Жытоміршчыны, Карпат.
Магчыма, некалі адно са славянскіх
плямён ішло гэтым маршрутам
і рассялялася.

Пісьменнік і прадвадзіцель
берасцейскага дваранства
Алекса Старажэнка.

сабе псеўданім. Працаваў
у часопісе «Кіно». Перакладаў,
у прыватнасці, беларускага паэта
Язэпа Пушчу. Пра службу ў ЧК
успамінаць не любіў. Ён усвядоміў
бессэнсоўнасць ахвяр рэвалюцыі,
вершы канца 1920-х проста
сочацца раскаяннем.

Як член Саюза пісьменнікаў,
ён узяў удзел у будаўніцтве
Дома Раліт (гэта значыць
работнікаў літаратуры).
Але перад засяленнем яго раптам
пазбавілі права на кватэру.
Фалькiўскі ўзяўся за апеяцыі,
справа дайшла да першага
сакратара КП(б)У Паўла
Постышава. У яго прыёмнай
пісьменніка арыштавалі і,
абвінаваціўшы ў арганізацыі
замаху на першага сакратара,
расстралялі.

А ў прыгарадзе Трышын,
які цяпер стаў адным з раёнаў
Берасця (гл. пра яго ў артыкуле
Антося Дацкевіча ў № 6/2019
«Нашай гісторыі»), пражыў
апошнія гады іншы класік, аўтар
гумарыстычных апавяданняў
Алекса Старажэнка (1806–
1874) — той самы, у гонар якога
пры паляках звалася ўкраінская
школа. Дом яго згарэў, на тым
месцы цяпер санаторная школа-
інтэрнат (вул. Трышынская, 20).

1. Дом з украінскім надпісам (Савецкая, 104)
2. Аптэка Грынберга (Савецкая, 101)
3. Украінбанк (17-га Верасня, 39)
4. Месца курсаў каоперацыі
(Інтэрнацыянальная, рынак, ЦУМ)
5. Тэатр Сарвера (Свярдлова, 4)
6. Сядзіба Дмытрыюкоў (Гоголя, 19)
7. Сядзіба адвакатаў Крыніцкіх
(пл. Свабоды, 3)
8. Клуб украінскай моладзі
(скрыжаванне Гоголя і Савецкай)
9. Украінскі камітэт (Камсамольская, 30)
10. Падпольная кватэра АУН УПА
(Пушкінская, 35)

17. Музей «Бярэсце»
18. Месца Свята-Мікалаеўскай царквы
19. Месца турмы «Брыгіткі»
20. Белы палац

Пісьменнік пераехаў у Берасце на пенсіі, у 1868 годзе. Служыў на пасадзе прадвадзіцеля мясцовага дваранства. Новыя апавяданні ён апрабоўваў на суседскіх хлопчыках і сваіх сябрах — берасцейскіх святарах.

Берасце найпрыгажэйшае вясной, калі квітнеюць абрыкосы. У Берасці іх шмат, як нідзе ў Беларусі

Жыхары Берасця прыбіраюць магілы вайскоўцаў Украінскай Народнай Рэспублікі на Трышынскіх могілках.

Відавочцы ўспаміналі, што з чыноўнікамі і дваранамі ён размаўляў па-расійску, а да сялян звяртаўся па-ўкраінску.

Старажэнка шмат маляваў, займаўся разьбярствам і граў на віяланчэлі. Любіў паказаць сілу: як сам пісаў, «згінаў

двухгрывенныя і падымаў дзесяць пудоў» — значыць, выціскаў па 160 кг.

На Мухавец пісьменнік хадзіў паляваць на качак. Адночы ў час палявання зваліўся ў ваду, прастудзіўся і памёр. Быў нежанаты, дзяцей не меў. Прыбіранне магілы пісьменніка на Трышынскіх могілках — рытуал мясцовых украінцаў, які выконваецца з 1905 года па цяперашні час.

Трышынскія могілкі

Трышынскія могілкі — найстарэйшыя ў Берасці і адны з найстарэйшых у Беларусі. Яны з’явіліся ў сярэднія вякі на месцы гоцкіх пахаванняў. Тут захаваліся і сялянскія ▶

Гід «Берасце: украінскія гісторыі. Вялікі тур» можна знайсці на сайце izi.travel або па QR-кодзе:

- 11. Будынак гімназіі, дзе вучыўся Дмытро Фалькіўскі (Міцкевіча, 28)
- 12. Вакзал
- 13. Прыватная ўкраінская школа імя Алексы Старажэнкі (Пушкінская, 102)
- 14. Тут жыў заўгас атрада УПА Дмытро Лівай (Маскоўская, 340)
- 15. Месца сядзібы Алексы Старажэнкі (Трышынская, 20)
- 16. Трышынскія могілкі

**Леся Українка і вакзал
у маўрытанскім стылі, якім ён быў
у часы яе праезду.**

Вакзал «Брэст-Цэнтральны»

Першы берасцейскі вакзал быў пабудаваны ў 1886 годзе, хоць станцыя з'явілася на 13 гадоў раней.

Праз толькі што пабудаваны берасцейскі вакзал праязджала 17-гадовая Леся Українка. Маці везла яе ў Варшаву на кансультацыю — дзяўчына хварэла на туберкулёз костак. Напэўна, чуллівую Лесю, ды і маці, пісьменніцу Алену Пчылку, уразіў вакзал у маўрытанскім стылі, што нагадваў крэпасць з сярэднявечнага Усходу. Магчыма, жанчынам пашанцавала убачыць і ўнікальнае асвятленне — менавіта ў год Лесінай вандроўкі (1888) «Брэст-Цэнтральны» быў электрыфікаваны 160 лямпачкамі. Такого не ведаў тады ніводзін іншы вакзал у Расійскай імперыі, усюды яшчэ карысталіся газавымі лямпамі.

У пачатку 1920-х тут праязджаў 18-гадовы Серж Ліфар, адзін з найвялікшых танцоўшчыкаў XX стагоддзя. Гэты нашчадак казацкага роду дабраўся з Кіева ў Парыж з прыгодамі. У першы раз яго абрабавалі, арыштавалі і пасадзілі ў камеру да тыфозных. Пры другой спробе ўцячы ад чырвонаармейцаў усё ж удалося.

У Варшаве Ліфар жабраваў два тыдні, пакуль славы анрэпрэзэнтэр

Сяргей Дзягілеў не даслаў яму грошы на квіток у Парыж. Тут хлопца чакала сусветная слава. Толькі... «Нават бліскучы Парыж не змог прымусіць мяне забыцца на мой шырокі, велічны Дняпро», — успамінаў заснавальнік акадэміі танца пры «Гранд-Опера» і ганаровы прэзідэнт Сусветнай рады танца ЮНЕСКА. Ён дазваляў сабе выходзіць на вуліцы Парыжа ў вышыванцы...

Ёсць і гісторыі, звязаныя з УПА. У канцы 1940-х проста на пероне схпілі сувязную Ніну Смачук, якая чакала цягніка. У драўляным самаробным чамадане знайшлі пачак лістовак і фота падпольшчыка Андрэя Міхалевіча. Ніну вырашылі перавербаваць, але яна пры першай магчымасці ўцякла ў лес. У 1951 годзе яе зноў схпілі... А яшчэ народ памятае, як байцы УПА адстрэльваліся ад міліцыі, засеўшы ў ДК чыгуначнікаў (каля самага вакзала)...

Адным з двух архітэктараў, якія ў 1950-я стварылі праект цяперашняга, звыклага ўсім вакзала, быў Генадзь Гранаткін з Кіева. Ён з'яўляецца таксама аўтарам станцый метро «Хрэшчатык», «Дняпро» і «Арсенальная» ў Кіеве.

А найпрыгажэйшы вакзал вясной, калі проста каля рээк квітнеюць белыя яблыні і ружовыя абрыкосы — сляды ўжо зніклых сядзіб чыгуначнікаў.

► крыжы на валунах, і манументальныя помнікі гараджан. Захаваліся тут і помнікі берасцейцаў-украінцаў і асоб, звязаных з украінскім рухам.

Сярод іх протаіерэй Канстанцін Зноска, святар Свята-Мікалаеўскай царквы ў цэнтры горада. У міжваенны час ён здаваў домік ля храма ўкраінскай арганізацыі «Просвіта», выкладаў Закон Божы ва ўкраінскай школе і дапамагаў у арганізацыі ўкраінскіх свят у актавай зале рускай гімназіі.

Тут жа знайшоў спачын любімы спявак і кампазітар берасцейцаў, рэгент той жа царквы Васіль Пантэлэвіч, які павесіўся ў турме гестапа.

Тут знаходзяцца пахаванні эмігрантаў з Украінскай Народнай Рэспублікі. На іх магілах характэрныя помнікі — так званыя казацкія крыжы.

У 1993 годзе на могільках адкрылі помнік ахвярам рэпрэсій. Гранітную пліту з падпісам «Вечная памяць ахвярам палітычных рэпрэсій, бязвінна загіблым у турмах, лагерах, рудніках, лесапавалах, прыісках ГУЛАГ» і выявай жанчыны ў жалобе зрабіў мясцовы ўкраінец, кіраўнік маларыцкага філіяла «Просвіты» Уладзімір Харсюк. Гэты актыўны і аптымістычны чалавек таксама зведаў рэпрэсіі: яму, акцёру драмтэатра, у 1950-я гады прапанавалі сысці, паколькі яго мясцовы акцэнт «не адпавядае рускаму тэатру».

У наш час валанцёры кожную вясну, напярэдадні Вялікадня, арганізуюць на Трышчыне акцыю «Ясныя вочы» — прыбіраюць магільны ўкраінскіх дзеячаў. «Ясныя вочы» — бо прыбраць на магільных значыць адкрыць вочы продкаў, якія там ляжаць. ♦